

Kong Gudfreds »vallum«

Danevirkes hovedvold eller Kovirke?

Af *Vilh. la Cour.*

I

Datering af jordvirker — langvolde eller borgvolde — hører til de vanskeligste spørgsmål, en arkæolog kan komme ud for, hvis han ikke har andet end selve det faste virke at holde sig til — intet vejledende løsfund endsige nogen skriftlig efterretning, han tør bygge på. I de allerfleste tilfælde vil han være henvist til et rent og bart skøn. Han kan i det f. eks. gå ud fra den anvendte type; men datering på grundlag af typologiske overvejelser er farlig, for typer kan være meget sejglivede. Den samme type kan spænde over lange tidsrum, hvad adskillige anlæg lærer os. Det er ikke mange år siden, vi ved et borganlæg på Fyn, som efter typen at dømme skulde være tidligmiddelalderligt, ved spadens hjælp tværtimod måtte erkende, at det hørte senmiddelalderen til. Erfaringer maner til forsigtighed. Kan dateringen kun ske efter »bedste skøn«, er det dog ingen fejl at benytte det, når man bare lægger åbent for dagen, at der er tale om et skøn, som muligvis senere vil blive revideret.

Sådanne betragtninger kan ingen forsker af det udviklede Danevirkekompleks vise fra sig. Vi står ved det over for en række langvolde, som tidsmæssigt tilsammen må spænde over århundreder, men hvor dateringen af de enkelte led — Valdemarsmuren undtaget — for alle forskeres vedkommende ene og alene har været afhængig af et skøn. De løsfund, der er gjort, hovedsageligt under skansearbejderne ved midten af forrige århundrede, har i tidsmæssig forstand intet kunnet oplyse. En træspade fra vikingetid ser nøjagtigt ud som en træspade fra det 12. eller 13. årh., og vil man i forbindelse med fundet af en sådan »skønne« noget om voldens alder, må fundet være gjort i lag, der ud fra brugelige kriterier kan bestemmes enten

som ældre eller yngre end andre; men dette giver jo kun en relativ datering af fundet, slet ingen eksakt.

Af ovenstående vil det fremgå, at Danevirkeforskningen endnu byder på en meget vid arbejdsmark, før hvert led i det store volds-system er bragt tidsmæssigt på plads og er nogenlunde sikkert dateret. Vi vil i det følgende holde os udelukkende til kompleksets to store hovedled — det lange volddrag, som udgør det egentlige Danevirke, og det sydligere liggende Kovirke. Et af disse to må være kong Gudfreds »vallum« — det er alle enige om. Men hvilket — derom hersker afgørende uenighed. Lad os i store træk gøre rede for divergenserne og slutteligt prøve, om ikke et hidtil uudnyttet materiale vil være i stand til at skille trætten.

II

Man kan tage et rimeligt udgangspunkt i en afhandling, som den højtfortjente danske arkæolog *J. J. A. Worsaae* offentliggjorde i 1848.¹ Han var ganske naturligt på dette tidspunkt stærkt grebet af den grænsepolitiske situation, som det slesvig-holstenske oprør havde fremkaldt, og det prægede som helhed hans afhandling. Det videnskabelige arbejde med voldstedsarkæologi var desuden endnu i sin spæde vorden, så hans opfattelse byggedes udelukkende på et skøn. Ingen gravning og intet fund kunde vejlede ham. Han stand-sede ved den opfattelse, at Kovirke (Kurgraven kaldte han det) var anlagt af kong Gudfred »omtrent Aar 808«, medens det »efter Sagnet var den berømte Thyre Danebod, Gorm den Gamles Dronning, som formaaede sin Søn Kong Harald Blaataand til (omtrent i Aarene 936—950) at skjærme det nys samlede danske Riges Grændse ved en ny, mægtig Vold, til hvis Opførelse hele Rigets Kraft blev opbudt«. ² Worsaaes opfattelse var ikke på noget punkt arkæologisk bestemt. Han stoled på sagnene, der knyttede dronningens navn til selve Danevirkes hovedvold — ergo kunde det ikke være her, man skulde søge de frankiske rigsannalers ved år 808 nævnte »vallum«. »Kurgraven var bleven til ved en enkelt jydsK Konges virksomme Anstrengelser« — først Thyre fik »Alle som een Mand besjælede af den Tanke at reise de danske Enemærker et Dannevirke«. Det var i fuld overensstemmelse med romantikkens syn på begivenhederne ved vor historiske tids begyndelse, og ingen vil med rette kunne

Voldstrækningen over Reideåmosen. Nat. Mus. fot. 1901.

forlange af Worsaae, at han i dette dateringsspørgsmål skulde være gået andre veje end de den gang anerkendte og gængse.

Dette syn på Danevirke-Kovirke-kronologien blev fastholdt i et halvt århundrede. Da den næste stormester i dansk arkæologi, *Sophus Müller*, i 1897 ytrede sig om sagen, var en tvivl om Worsaaes tese dog begyndt at røre sig i Müllers sind,³ og den gav sig yderligere til kende tre år senere i en afhandling, han offentliggjorde.⁴ Indledningsvis refererede han deri »den ældre Forskning«s — d. v. s. Worsaaes — resultat, men føjede hertil: »Man er sådan bleven enig herom. Det antages almindelig, og jeg vil ugjærne vække Tvivl, naar det ikke er ganske nødvendigt«.

Nødvendigheden var allerede på trapperne. Sammen med sin fagfælle, museumsinspektør Carl Neergaard, forberedte han den første store publikation om Danevirke, »archæologisk undersøgt, beskrevet og tydet«. I den redegjorde han både for hovedvolden og Kovirket, og den nye opfattelse fremgik af selve kapiteloverskrifterne: »Danevirkes Hovedvold, Kong Gudfreds Værk« og »Kovirket, Grænsevold efter Ødelæggelsen af Otto II's Borg (974)«. ⁵ Så var det sagt.

Sophus Müllers omvurdering af den hidtil anerkendte voldkronologi skyldtes ikke nye gravninger. Sådanne havde han været afskåret fra at foretage. Han måtte nøjes med en række opmålinger og til dem føje, hvad hans øvede øjne og skarpe vurderingsevne bød ham, og det var heller ikke så lidt. Det medførte imidlertid, at hans konklusioner udelukkende baseredes på hans eget personlige skøn. Han reviderede den tidligere opfattelse, men pegede ikke på nogen arkæologisk detalje, der beviste hans omvurderings rigtighed. Dertil var desuden studiet af vore hjemlige jordvirker endnu alt for ungt, et brugbart sammenligningsmateriale var for begrænset og datidens dateringsmidler for få. Sophus Müllers autoritet var imidlertid så stor, og hans skøn syntes så vel begrundet, at det i en lang årække blev udslaggivende for forskningen. Også nærværende afhandlings forfatter accepterede i hovedsagen hans resultater som de efter al sandsynlighed endelige.⁶

Hos en enkelt dæmrede dog en forsigtig tvivl, som resolut søgtes afvist. Den antydedes i 1925 af den svenske forsker *Elis Wadstein*, som i et lille skrift behandlede nordiske problemer ved den historiske tids begyndelse.⁷ Han anså ganske vist Kovirket for kong Gudfreds værk og altså som det ældste led i Danevirkekomplekset; men hans motivering var alene den, at biskop Thietmar af Merseburg ved sin omtale af Otto II's hærtog i 974 mod »de oprørske danske« nævner en »fovea«, altså en grav, »quæ ad defensionem patriæ parata est,«⁸ og på Wadsteins tid troede man, at Kovirket var det eneste af voldanlæggene, der havde haft en grav, altså måtte det være dette, kejser Otto lod storme. Men heri ligger jo ikke det fjerneste bevis for, at det også var Kovirke, kong Gudfred anlagde mere end halvandet århundrede tidligere. Tværtimod betegnes hans anlæg ikke som »fovea«, men som »vallum«. Nu ved vi, at samtlige voldanlæg i Danevirkekomplekset har haft foranliggende grave. Hverken »fovea« eller »vallum« er derfor udtømmende betegnelser for, hvad der byggedes i 808, og hvad der stormedes i 974. Forøvrigt indrømmede Wadstein, at Kovirket var »en synnerligen märklig anläggning för att stamma från så avlägsen tid«, bl. a. fordi dets »snörräta sträckning« måtte forudsætte en »synnerlig förfarenhet och vana vid planerandet av dylikt arbete«, som det var »osannolikt att nordbor i så långt tillbaka liggande tid ägt insikt och förmåga att på egen hand utföra«. Han slap imidlertid ud af kni-

ben ved at tænke sig frisere som medarbejdere. Ja, meget er jo tænkeligt for den, som vil have et løst skøn til at rime med virkeligheden.⁹

Imidlertid blev i årene efter 1930 omfattende tyske gravninger foretaget, først og fremmest inden for halvkredsvolden ved Haddeby nor, hvor det gamle Hedeby havde ligget, men tillige i selve byvolden og i andre afsnit af det samlede Danevirkekompleks. Den ledende kraft var nuværende professor i Göttingen, dr. *Herbert Jankuhn*, som i 1937 udsendte to grundlæggende publikationer, den ene om gravningerne i Hedeby, strejfende også Danevirkeproblemer, den anden om disse, men naturligvis tillige berørende Hedebysspørgsmålene.¹⁰

Om Kovirke — Kograben, som han kaldte det — hed det, at det »wahrscheinlich« var voldsystemets »älteste Bauglied«, fordi den Sliasthorp, som omtales i de frankiske rigsannaler ved 808, efter hans mening var samme lokalitet som Hedeby. I så fald kunde annalernes »vallum«, nævnt i forbindelse med Sliasthorp, »nur mit dem Kograben zusammenfallen«.¹¹ Hvad Danevirkes hovedvold angik, gav de i tidens løb foretagne snit gennem det oprindelige voldanlæg efter Jankuhns opfattelse ingen sikre holdepunkter for en datering. Hvorvidt også den stammede fra Gudfreds tid var »fraglich«; men meget talte imod en sådan mulighed. »Under hvilke omstændigheder Danevirke blev til, kan endnu ikke med sikkerhed siges, og hvilke politiske spændinger eller militære hændelser, de enkelte ombygninger kan skyldes deres tilblivelse, vil vi vel aldrig med fuld sikkerhed kunne fastslå«,¹² Valdemarsmuren selvfølgelig undtaget. Kun det var efter hans mening givet, at den oprindelige hovedvold måtte være yngre end Kovirket. Sophus Müllers voldkronologi betegnedes derfor som »hinfällig«, og man måtte gå i gang med at skrive »en ny Danevirkes historie«, hvilket ikke foreløbigt lod sig gøre. Der kunde alene være tale om »et nyt tolkningsforsøg, om en ny arbejdshypotese«, hvis rigtighed eller fejl det måtte blive den fremtidige forsknings sag at afgøre.¹³ Personligt var Jankuhn tilbøjelig til at datere hovedvolden til midten af det 10. årh.,¹⁴ uagtet hverken arkæologiske eller historiske vidnesbyrd støttede formodningen, der var udtryk for et rent skøn, hvilende på en lang række ræsonnementer, i sig selv læseværdige nok, men uden nogen som helst beviskraft.

Alligevel kan jo en af et bredt motiveret skøn underbygget hypotese godt virke overbevisende. Således her. Da den daværende direktør for Nationalmuseets 1. afdeling, dr. *Johannes Brøndsted* i 1940 udsendte 3. bind af sin store danske forhistorie, fulgte han Jankuhns datering af både Kovirket og hovedvolden,¹⁵ og det samme gjorde otte år senere *Th. Ramskou* i hans og *J. Bjernums* skrift om vor sydgrænse, hvor de afsnit, der vedrørte Danevirke, skyldtes Ramskou,¹⁶ ja så sent som i 1962 mente han, at man med »stor sikkerhed« — sikkerheden blev anslået til 100 pct. — kunde udpege Kovirke som kong Gudfreds værk.¹⁷

Tiden var efterhånden inde til at gå Jankuhns postuler efter i sømmene, og i 1951 udsendte *Vilh. la Cour* en række studier over Danevirke, hvori vallum-problemet kritisk analyseredes.¹⁸ Konklusionen blev, at Sophus Müllers voldkronologi klarede sig særdeles vel. Gudfreds »vallum« var hovedvolden,¹⁹ medens Kovirket »med overvejende sandsynlighed« måtte siges at stamme fra tiden umiddelbart eller kort efter 983, da Svend Tveskæg generobrede Hedeby og befriede denne del af riget for det tyske overherredømme, som Otto II havde fået etableret i 974.²⁰ Mod dette kætteri tog Jankuhn til orde i 1956²¹ — ganske vist kun i en lille note; men den indeholdt principielle bemærkninger, som vi nedenfor skal komme ind på. Trods hans indvendinger må han dog på dette tidspunkt være blevet mere forsigtig, for året efter skrev han som billedtekst under et fotografi af »Wall des Dannewerks bei Schleswig« — d. v. s. forbindelsesvolden mellem Hedeby og Danevirke sø —: »Mit seinen Anfängen geht das Dannewerk in die Zeit Karls des Grossen zurück [hvad jo ingen havde benægtet] *doch ist vorläufig nicht mit Sicherheit entscheiden, welcher der verschiedenen Wallzüge dem 9. Jahrhundert angehört*« [sætningen fremhævet her].²² Det var, hvad tyskerne under sidste krig kaldte et »elastisk tilbagetog«, og Ramskou vilde ikke i 1962 have begået nogen 100 pct.s fejl ved at tage hensyn til bemærkningen.

Væsentligere var det, at Johannes Brøndsted efter læsningen af la Cours Danevirkestudier helt forandrede signaler og slap følgeskabet med Jankuhn.²³

III

Trods den nu mere end hundredårige strid mellem forskerne om den rette datering af de to voldanlæg har der i een henseende her-

sket absolut enighed: Alle har nøjedes med at bygge argumenterne på et skøn. Man står i det samlede Danevirkekompleks over for den drilske kendsgerning, at der kun findes eet eneste anlæg, hvis ophavsmand ikke kan diskuteres, fordi en fuldgyldig oplysning blev nedskrevet på en blyplade og lagt i hans grav. Anlægget er Valdemarsmuren, det yngste led i komplekset. Det ældste ledes tidspunkt og ophavsmandens navn kender vi også, men vi står uden direkte oplysning om, hvor dette led skal søges. Er det Kovirket, eller er det Danevirkes hovedvold? Samtlige forskere har taget deres standpunkt efter bedste skøn.

For Worsaaes vedkommende kunde man fristes til at kalde skønnet impulsivt. Det udsprang så at sige af sagnets vildsomme tågeverden, som endnu på hans tid blev anset for en brugelig kilde. Sophus Müllers skøn var mere realitetsbetonet. Han søgte at vurdere de forskellige voldtyper, skarptsynet, som han var, og betydningsfulde gravninger havde desuden forud for hans tid fundet sted ved skansearbejderne før krigen 1864. Derved var nyt materiale kommet for en dag, og tegninger, opmålinger og notater i museets arkiv i København vidnede derom. Men alligevel — virkelige beviser for rigtigheden af hans omvurdering gav materialet tilsyneladende ikke. Også han måtte nøjes med et skøn. Så var Jankuhn bedre stillet. Dels havde museet i Kiel ladet grave flere gange, inden den store gravningskampagne startede i 1930, dels kunde han selv eller hans medhjælpere under kampagnen sætte nye gravninger i gang, hvor han måtte ønske det — både i hovedvolden og i Kovirket. Det gav mulighed for nye iagttagelser, uden at dog derved grundlaget for en datering — skønnet — principielt ændredes. Og bedre stillet var naturligvis ikke la Cour. Hans opgave måtte hovedsageligt blive en kritisk efterprøve af Jankuhns skøn. Man kan kalde det negativt; men det negative bereder i visse tilfælde vejen for det positive.

Han mente at have fundet et brugeligt grundlag for sit skøn ved at lægge stor vægt på en detaille, som hidtil var blevet behandlet meget overfladisk: de i hovedvolden og Kovirket benyttede *gravprofiler*, og det er vedvarende hans opfattelse, at de må tillægges ikke ringe betydning, selv om Brøndsted kategorisk erklærede, at de »ikke er tidsangivende«. ²⁴ For variationerne havde Jankuhn lejlighedsvis redegjort forskellige steder i »Wehranlagen«; men han havde

ikke tillagt dem nogen værdi som dateringsmiddel, og da la Cour gjorde brug af dem, polemiserede han ganske kort mod den vægt, der var lagt på Kovirkens »Spitzgrab«. Spidsgrave, havde la Cour sagt, blev ikke anvendt på Karl den Stores tid, og Kovirket kunde følgelig ikke være fra denne. Det beroede på en misforståelse, forklarede Jankuhn; man kunde jo bare tænke på nordtyske anlæg som Krinkberg, Hammaburg og Höbeck — alle fra 1. halvdel af det 9. årh. og alle med »Spitzgräben«. Vilde man benytte spidsgraven som ledemotiv ved en datering af Kovirket, havde man netop i graven den bedste støtte for en tidlig datering.²⁵

Man må være nøjagtig, når man vil polemisere, og la Cour havde *ikke* i forbindelse med Kovirke talt ret og slet om en »spidsgrav« — han havde talt om en »virkelig regulær«, en »romersk« spidsgrav.²⁶ Betegnelsen »spidsgrav« dækker nemlig hos tyske arkæologer over et utal af gravformer, der alle har det til fælles, at de hverken er trugformede eller planbundede, men i mere eller mindre grad er tilspidsede, hvilket kan skyldes mange forskellige årsager. Der findes anlæg, hvor graven sine steder er trugformet, andre steder tilspidset, og de findes ikke alene blandt anlæg fra 1. halvdel af det 9. årh., men de kan være langt yngre og langt, langt ældre. Ved anlægget af en grav har den naturlige fremgangsmåde været, at man skovlede jorden op og derved ofte forhøjede jordsmonnet bag graven eller dannede en vold foran den. Var jordsmonnet let at arbejde i, fik graven den normale trugform, var der træstød eller sten at fjerne, gik det ud over regelmæssigheden, var jorden hård og småstenet, fristedes man til at gå mere spidst ned, og fristelsen blev afgørende, hvor man ligefrem måtte hakke graven ud i en kalkklippe eller et lignende materiale. Det var så sandt, som det blev sagt: variationer af denne art »er ikke tidsangivende«.²⁷

Men de er tillige uden enhver interesse, når vi sysselsætter os med et problem som graven ved Kovirke. Det er nemlig en »romersk« spidsgrav, den markerer et virkeligt ingeniørarbejde, nøje beregnet og reguleret, ikke til at tage fejl af for den, som lægger et snit gennem den og har en smule erfaring at råde over. Inden for hele Danevirkekomplekset har kun Kovirket en sådan »romersk« spidsgrav — som trukket efter en snor samtlige ca. 7 km igennem, fint beregnet af en gramatiker. Tyske forskere har også kaldt andre af kompleksets grave for »spidsgrave«. Tysk arkæologi har i det hele

den uvane at strø om sig med denne betegnelse, så snart gravprofilen viser en smule tilspidsning. Det kan man naturligvis blive ved med; men man må ikke glemme, at der findes en spids gravform, som intet har at gøre med disse tilspidsede tilfældigheder, men som er en arv fra den romerske fortifikationskunst, husket og anvendt i Vesteuropa århundreder efter romerrigetets fald og først med frankerne nående op til sachsisk område, men uden i ringeste måde at fortrænge den stedlige, hjemmearvede gravform, der beholdt marken, da det frankiske overherredømme bristede. Man må ikke misforstå dette. Det er ikke direkte frankisk indflydelse, som gør sig gældende ved anlægget af Kovirkes grav. Impulsen til brug af en romersk spidsgrav kommer til os ikke sydfra, men vestfra, det sker først et par århundreder senere, og den spores kun ved et yderst begrænset antal anlæg af ganske speciel karakter. Både af denne og af flere andre grunde er det vildledende at jævnføre Kovirke-graven med gravene om Krinkberg, Hammaburg og Höbeck. Disse tre kan for øvrigt heller ikke sidestilles.

Krinkberg er et ret gådefuldt anlæg: en bronzealderhøj, som på afstand — 10, 20 eller 25 m — har været omgivet af en »vold« og »grav«. Ingen tænker sig disse to led som stammende fra samme tid. Højen må have ligget der i umindelige tider, inden »enceinten« kom til. Hvornår skete det? Spørgsmålet blev stillet lovlig sent, for en stor del af højen var bortgravet og volden jævnet ud i graven, inden man søgte at finde et svar. På fladen mellem høj og vold var der ved stedets opdyrkning gjort en række spredte fund, og væsentligst blandt dem et betydeligt møntfund, omfattende 119 karolingiske mønter, der antoges at have været nedgravede i et rhinsk lerkar, af hvilket der nu kun var enkelte skår tilbage. Museumsinspektøren ved Landsmuseet i Kiel, *H. Handelsmann*, mente at kunne datere mønterne til ca. 800,²⁸ og dateringens omtrentlige rigtighed bekræftedes i 1936 af møntkenderen *Erwin Nöbbe*.²⁹ Handelsmann var af den opfattelse, at der på karolingertid til højen var blevet knyttet en enceinte og således skabt »eine Befestigung«, en ikke stationær militærposition, en provisorisk »Feldschanze«; men han regnede ikke selv denne forklaring som andet end »ein Phantasiebild«.

Så var *Jankuhn* fastere i sin tro. For ham havde højen i frankisk tid været anvendt som »Turmhügel« og var blevet omgivet af en enceinte, så anlægget kunde dække ryggen på den adskilligt større

Kaaksburg, samtidigt med at man fra tårnet kunde kontrollere færdselen på den nærliggende Hærvej og yde fornøden støtte til missionskirken i Schenefeld.³⁰ Det var et ikke helt lille program. *K. Kersten*, som fulgte Jankuhns opfattelse, gjorde dog opmærksom på, at anlægget på visse, ikke nærmere omtalte punkter, afveg fra frankernes sædvanlige »Turmhügel«-type, måske på grund af stedlige forhold, som han heller ikke præciserede.³¹ Denne beskedne reservation så imidlertid Jankuhn bort fra. Endnu i 1955 fastholdt han sin »Turmhügel«-teori og fremhævede, at der netop her havde været brug for et »Wegewarth« — »diese Auffassung des Platzes bleibt nach wie vor möglich«.³²

Alligevel havde Kersten haft god grund til at antyde en smule betænkelighed. Det var i virkeligheden ikke ved uvæsentlige småting, Krinkberg afveg fra den almindelige frankiske motte-type, det var ved selve planløsningen. Ved en frankisk motte er enceinten altid snævert knyttet til motten, den omgiver umiddelbart mottens fod. Hvorfor lå den så her i en ikke ringe afstand fra højen? Der var i terrænet intet, som nødvendiggjorde det. Og højen lå skævt inden for enceinten, så der på dens ene side fremkom et bredt og plant mellemrum — aldrig ellers set ved noget frankisk motteanlæg.

Museumsinspektør ved Landsmuseet i Kiel, dr. *Karl W. Struve*, gjorde desuden opmærksom på, at det vilde være noget aldeles enestående, hvis en karolinger omkring år 808 havde gjort brug af motte-typen. I Vesttyskland viste den sig først i det 10. årh. og i Nedersachsen næppe før i det 11. årh.³³ Alene denne kendsgerning umuliggjorde i virkeligheden Jankuhns teori, og forøvrigt har han næppe selv haft fuld tyrkertro på den, for han indrømmede nemlig i 1955 »en anden mulighed«: at anlægget kunde være »en begravesplads« for sachsiske stormænd »i det mindste to generationer inden sachserkrigenes begyndelse«, altså fra midten af det 8. årh. eller før.³⁴ Senere var da gravpladsen blevet benyttet til anlæg af et »Wegewarth« og et tårn opført på bronzealderhøjen.

Denne modificerede opfattelse hang sammen med to væsentlige fund: en grav fra merovingertiden oppe i højen (og spredte småfund, måske også fra grave, nede på pladsen mellem høj og vold), samt skårene af det rhinske lerkar med de mange karolingiske mønter, nedgravet inden for volden.

Spørgsmålet er imidlertid, hvilken vægt der kan tillægges dette møntfund. Det var utvivlsomt nedlagt ca. 800 — lå der heri noget bevis for, at der da på Krinkberg var anlagt et karolingisk »Wege-warth«? På ingen måde. Møntfundet daterer ikke noget som helst andet end sig selv. Møntskatte er mangfoldige gange gravet ned, hvor man mente dem bedst gemt, når kamp og uro huserede i egnen. Det har man utallige vidnesbyrd om — helt op til nyere tid. Om en sachsisk stormand ved samarbejde med fjenden har tjent de mange rare skillinger, men under et oprør har fået »kolde fødder« og har søgt at redde gevinsten, da hans landsmænd var ude efter ham, eller det er en franker, som har følt, at hans liv var i klemme, og at han bedst kunde sikre sin formue ved uset at grave den ned på et sted, der af sachserne var helliget som »Friedhof«, ved vi ikke. Alt må være gætteværk undtagen den ene ting, at møntfundet ikke i nogen henseende kan datere Krinkberg-anlægget. Skattens nedgravning har slet og ret været en panikforanstaltning. Og stedet har været velegnet — den fik lov til at ligge i fred og ro i mere end 1000 år.

Nej, skal Jankuhns »Turmhügel«-teori opretholdes, må beviset søges i »enceinten«. Dens fortifikatoriske betydning har dog stort set været lig 0. Handelsmann udbryder: »Die Umwallung war kaum verteidigungsfähig; vielleicht dass sie für eine Nacht genügen möchte!«³⁵ Da man overhovedet var i stand til at måle denne volds højde (nu er den helt udjævnet), oversteg den ikke 50 cm, og selv om den til en begyndelse har været dobbelt så høj eller lidt mere, forstår man dog, at Jankuhn på en rekonstruktionstegning har fundet det nødvendigt at forhøje den ved oppe på ryggen at opstille en række palisader, af hvilke intet som helst spor er blevet påvist. Man kan herom bruge Handelsmanns ord i anden forbindelse: »Das ist ein Phantasiebild«.

Men nu graven, den var dog en »spidsgrav« — ikke sandt?³⁶ Jankuhn har lagt et snit igennem den, hvor det var muligt at gøre det, men nogen opmåling af resultatet synes ikke at være blevet publiceret. Kersten, hvis opfattelse afspejler Jankuhns, forsikrer imidlertid, at dens tilspidsede form »hatte bei einem römischen oder fränkischen Kastell nicht klarer ausgebildet sein können«.³⁷ Det tyder på, at Jankuhn virkelig trods alt i teorien kender forskel på en »romersk spidsgrav« og en almindeligt tilspidset grav. Om han i

praksis har været i stand til her at bestemme gravens karakter kan først afgøres, hvis nøjagtige profiltegninger med omhyggelig redegørelse for lagfordelingen offentliggøres. Når hovedargumentet for at se bronzealderhøjen anvendt som karolingisk »Turmhügel« er fundet af lerkrukken med de mange karolingiske mønter, vilde det kun være menneskeligt, om han gjorde sit snit gennem graven med den stille forventning: Her finder jeg vist også en karolingisk gravprofil, som man kender den fra karolingiske curtes og kasteller! Kort og godt: Når man har så lidt faktisk viden om Krinkberg-graven, er det helt vilkårligt at jævnføre Kovirke-graven med den.

Helt anderledes stiller det sig ved de to andre anlæg, han har nævnt: Hammaburg og Höbeck. De er højst forskellige af omfang og funktion — det ene værnende et kommende bycenter om en nyoprettet bispestol, det andet et kraftigt kastel ved en Elbovergang; men fælles for begge er den umiskendelige romerske spidsgrav, ved Hammaburg omhyggeligt påvist af Reinhard Schindler,³⁸ ved Höbeck klarest af E. Sprockhoff.³⁹ Også anlæggenes datering er i rimelig indbyrdes overensstemmelse — Hammaburg-anlægget sættes til 820'erne og Höbeck-anlægget til 789. Kun på een forskel skal opmærksomheden her fæstes: Hammaburg viser i flere henseender træk, som tyder på et frankisk-sachsisk samvirke,⁴⁰ hvad hele den politiske situation ved det angivne tidspunkt rimeliggør, Höbeck er derimod et i bund og grund frankisk anlæg.

Men vi holder os altså til gravprofilen. Den har begge steder tilnærmelsesvis samme karakter som ved Kovirke. Har da også hos os frankere haft en finger med i spillet? Det er på grund af forholdene ved den dansk-sachsiske grænse i det første tiår efter 800 meget usandsynligt. Det er vel rettere utænkeligt. Wadstein, der ikke kunde tænke sig danske som ene om arbejdet, kom med den formodning, at frisere i egen interesse havde hjulpet kong Gudfred med planlæggelsen af Kovirket;⁴¹ det kan lyde bestikkende; men også mod dette taler forholdene på det angivne tidspunkt. Og hvorfor gå over bækken efter vand?

Det var dette ræsonnement, som i 1951 lå til grund for la Cours fremstilling i hans Danevirkestudier.⁴² En romersk spidsgrav som Kovirkets er ikke alene enestående inden for hele Danevirkekomplekset, den er ikke langt fra at være det i Danmark som helhed betragtet. Ser man bort fra et par ubetydelige middelalderlige borg-

anlæg, som nærmer sig til denne type, findes den udelukkende ved de fire store, velkendte lejrborge: Trælleborg på Sjælland, Nonnebakken på Fyn, Fyrkat og Agersborg i Jylland. Det er fristende at tænke sig det skånske Trælleborg (købstaden) som et femte led i ringen, men derom ved vi intet. Alle forskere er enige om, at disse lejrborge må være anlagt omkring år 1000, og *kun* i denne lille gruppe passer Kovirkets gravprofil ind som hånd i en handske. Både lejrborgene og Kovirket er kongelige anlæg. Bag lejrborgene lå kong Svend Tveskægs vidtspændende planer om at underlægge sig England. Kan tiden op imod år 1000 ikke også ved sydgrænsen have affødt planer for rigets konge?

Svend havde i sejrrig kamp knækket det tyske overherredømme i Sliengen, som Otto II havde fastholdt ved hæertoget mod Harald Blåtand i 974. Den gang havde kampen stået om selve hovedvolden, og den var erobret af Otto; men en udbedring af, hvad den må have lidt, var selvsagt ikke noget, der lå i tysk interesse. Den fik lov til at gå i forfald. I 983 synes striden derimod at have været koncentreret om Hedeby's halvkredsvold. Også den må have lidt under kampen, inden Svends krigere en skønne morgen oppe fra dens ryg så hele byen brænde, som den islandske skjald kvad. Følgen har da været, at sydgrænsen efter befrielsen lå hen uden noget intakt værn; og hvilken sikkerhed havde Svend for, at ikke tyske angreb påny vilde sætte ind? Otto III var et barn — vilde hans formyndere ikke forsøge at genoptage den politik, som de havde været med til at forme i Otto II's dage? Intet var rimeligere, end at kong Svend slog en ny bom for deres mulige fremtrængen, indtil det gamle virke atter var blevet bragt i stand. Det eneste anlæg, som i denne forbindelse kan komme i betragtning, er Kovirket. Sammenlignet med hovedvolden har det været et forholdsvis svagt led i det samlede Danevirkekompleks, en foreløbig foranstaltning, et provisorium, hvis opgave i alt væsentligt vilde være løst, når det store voldsdrag længere mod nord var blevet udbygget, og halvkredsvolden om Hedeby atter var udbedret.

Der er adskilligt i denne fremstilling, som kun hviler på formodninger; men arkæologisk set er Kovirkets grav så nøje i overensstemmelse med kong Svends lejrborges, og tilsammen danner de en så specifik lille gruppe, at deres samtidighed næppe kan være tvivlsom. Hverken herhjemme eller i Nordtyskland er omkring år 1000

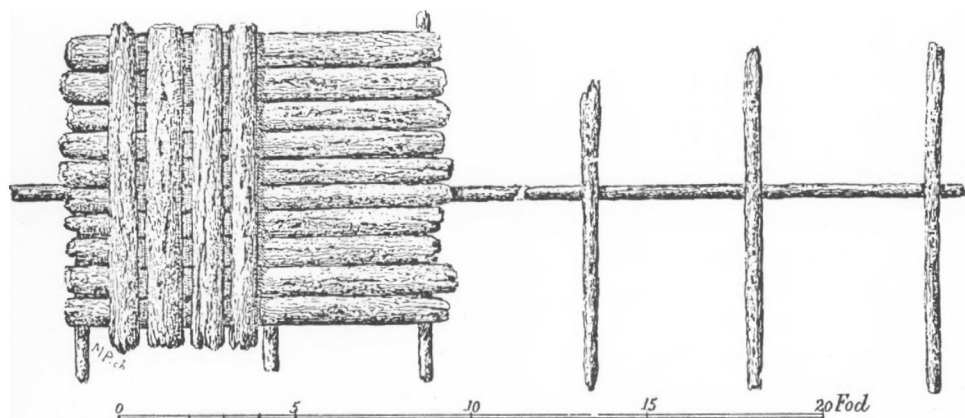
den romerske spidsgrav — nøje reguleret og omhyggeligt beregnet, som den var — repræsenteret ved andre anlæg end netop disse. Hvor kong Svend har fået ideen fra, og hvilke gramatikere han har benyttet sig af, er et andet spørgsmål, som ikke skal diskuteres her.⁴⁸

I hovedsagen var det betragtninger som de ovenfor fremsatte, der blev gjort gældende af la Cour i hans Danevirkestudier 1951. De betegnede et brud med den af Jankuhn forfægtede voldkronologi, som havde vundet så ukritisk tilslutning, og den argumentation, som førte til bruddet, kunde ikke nogen forsker med respekt for sit eget arbejde, nøjes med at afvise i en letbetenet note i et skrift fra 1956. Vilde han fastholde sine vildfarelser, måtte det ske ved en ganske anderledes saglig og dybtgående antikritik.

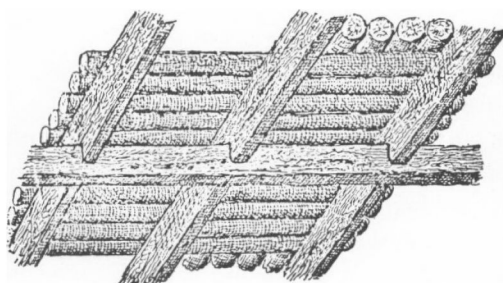
Hans opfattelse var alene baseret på et skøn, trods alle de historiske og arkæologiske argumenter, han opererede med. Nøjagtigt det samme gjaldt la Cours behandling af spørgsmålet, og skøn havde været kernen i samtlige indlæg om emnet, siden Worsaae skrev sit i 1848. Kun en del af indlæggene har kunnet nævnes her. Det er på tide, man vedrørende Danevirkekomplekssets ældste »vallum« går over fra at skønne til en objektiv bevisførelse, og det er det, der nu skal forsøges.

IV

I 1911 var jeg — som før — ved Danevirke og gik hele strækningen fra Danevirke sø til ud i Reideåmosen grundigt igennem. Syd for Ellingsted blev jeg opmærksom på, at der i en nygravet eller oprenset grøfts væg stak stumper af tømmer og grene frem under selve voldlegemet — rester af det træunderlag, hvorpå volden havde hvilet i det bløde terræn. Jeg kendte dette lag fra de tegnninger og beretninger, som Kornerup og Hamann afgav til Oldnordisk Museum (Nationalmuseet) i København, da skansearbejderne før krigen 1864 havde blottet store dele af det, og Sophus Müller havde gjort brug af samme materiale i sin store Danevirkeafhandling fra 1903. Der er imidlertid altid for en ung mand noget særligt spændende ved at blive stillet direkte over for, hvad han hidtil kun har læst sig til — erindringer om det sete bliver da stående og kan måske en skønne dag uventet komme ham til nytte. Kornerups tegnninger reproduceredes i 1937 af Jankuhn i hans Wehranlagen, og i 1951 benyttede jeg selv uddrag af Kornerup og Hamanns beretninger, da

Tømmerunderlaget for volden i Reideåmosen. Målt af Jakob Kornerup 1861, tegnet af Magnus Petersen s. å.

jeg skrev mine Danevirkestudier; men hverken Sophus Müller, Jankuhn eller jeg havde noget nyt at føje til, hvad træunderlaget angik, vi nøjedes med at referere vor fælles kilde.

På eet punkt var vi fuldt enige: træunderlaget havde fungeret som det fundament, hvorpå voldens jordmasse var blevet opdyngnet ude i mosen, så man ikke risikerede, at den ved sin egen tyngde efterhånden skulde glide ned i den bløde bund. Vold og fundament var altså jævgamle. Spørgsmålet blev, hvordan man skulde datere dette tømmer, som bar volden. En eller anden genstand, tilfældigt tabt under arbejdet, kunde måske give os svaret, men ingen sådan var kommet for en dag. Man nåede stadigt ikke ud over skønnet.

Og så var forholdet dog det, at man ikke kunde ønske sig et stort bedre dateringsmiddel end selve tømmerunderlaget! Det indså man naturligvis først, da amerikansk forskning i 1946 havde udformet

den nu så velkendte dateringsmetode: at måle mængden af radioaktivt kulstof (C^{14}) pr. gram kul i det bevarede træ. C^{14} -analyser blev hurtigt taget i brug ved arkæologiske undersøgelser, herhjemme allerede i 1951 – samme år, som mine Danevirkestudier udkom, desværre en postgang for tidligt til, at jeg havde kunnet drage nytte af dette nye, epokegørende dateringsmiddel.

Næste år tiltrådte jeg på Nationalmuseets opfordring som medleder af de generelle voldstedsundersøgelser, hvormed jeg i min grønne ungdom havde været sysselsat som museumsinspektør P. Haubergs assistent. Hauberg var den gang en ældre mand, og da jeg efter endt magisterkonferens sprang fra og gav mig andre arbejder i vold, opgav han fortsættelsen. Nu vilde museet langt om længe genoptage den gamle plan og anvende mere tilfredsstillende opmålingsmetoder, suppleret med enkelte prøvegravninger, hvor sådanne syntes rimelige, og opgaven blev lagt i hænderne på museumsinspektør Hans Stiesdal og mig, idet Stiesdal fik ansvaret for opmålingerne, jeg for udarbejdelsen af den arkæologiske og historiske tekst, og vi i fællesskab foretog de prøvegravninger, som tid og omstændigheder tillod.

I en række år koncentreredes derved min opmærksomhed om de middelalderlige borgpladser, jeg allerede i mine studenterår var blevet fortrolig med, og problemerne vedrørende Danevirke trådte i baggrunden, tanken om brug af C^{14} -analyser ligeledes; for de giver kun i ringe grad brugbart materiale til datering af høj- og senmiddelalderlige anlæg, hvor i nogle tilfælde skrevne kilder, i andre daterbare løsfund er langt sikrere.

I 1950'erne arbejdede Stiesdal og jeg os gennem Thisted og Hjørring amter og gik herfra over til Tønder og Åbenrå amter, men blev langt fra færdige med disse, inden forskellige omstændigheder tvang os til at tage fat på Frederiksborg amt med dets betydningsfulde anlæg, f. eks. Søborg og Gurre. Alligevel kunde jeg ikke slippe de to nordslesvigske amter af tankerne og i ganske særlig grad ikke det mærkelige *Ollemersdige*, som på tværs af landsdelen har strakt sig fra den bakkede, tidligere stærkt skovgroede del af Uge sogn i nordøst til Gårdeby ved Sønderå i Tinglev sogn mod sydvest. Det udgjorde ikke som Danevirke en sammenhængende spærring, men en række koordinerede vejspærringer, på anlægstiden skilte ved søer og ufarbare sumpe. Det særligt fængslende ved disse spærringer var,

at de vilde give rigelig anledning til C^{14} -analyser. Hvor vejlinierne havde fulgt fast land mellem de ufarbare strækninger, havde man spærret med vold, palisader og grav, og palisadehegnet var ført et stykke ud i de sumpede omgivelser for derved at hindre en omgåelse af spærringen. Her ude i de nuværende enge og moser ragede stadigt stumper af de gamle palisadepæle op. Mangfoldige var efterhånden fjernede, fordi de hindrede kultivering, men mængder stod endnu tilbage, et rigeligt materiale for den, hvis fingre kløede efter at lade C^{14} -dateringer foretage. Jeg gravede tre gange dernede, sidste gang i fællig med museumsinspektør Hans Neumann, Haderslev, idet han gravede sydvest for den udtørrede Tinglev sø, jeg nordøst for den. Siden har Neumann fortsat sine gravninger, som endnu ikke er afsluttede, og hvad der til dato foreligger som resultat af vort fælles arbejde er 5 C^{14} -dateringer af indsendte prøver, heraf 3 indsendt af mig⁴³ og 2 af Neumann.⁴⁴ At jeg drømte om ved lejlighed at kunne få lignende analyser udført til datering af træfundamentet under Danevirkevolden ude i Reideåmosen behøver næppe at tilføjes. Kun ved sådanne kunde striden om kong Gudfreds »vallum« — uanset udfaldet — afblæses.

Nogle principielle bemærkninger om C^{14} -dateringers anvendelighed må i denne forbindelse indføres.

Fremgangsmåden tilsigter en måling af den mængde radioaktivt kulstof, som pr. gram findes i den undersøgte træprøve. Der finder en stadig nedbrydning af C^{14} sted i et organisk stof, hvis liv er blevet udslukt, og man har (foreløbig) nået det resultat, at nedbrydningen i løbet af 5570 år fører til en halvering af C^{14} -kvantiteten. Har man målt prøvens C^{14} -indhold, kan man derfor nogenlunde sikkert beregne, hvor mange år der i det nuværende øjeblik (som sædvanligvis sættes til 1950 e. Kr.) er gået, siden det organiske liv i prøven ophørte. Dennes kronologiske placering findes derefter let ved at trække det beregnede tal fra 1950. Tallet giver dog ingen eksakt datering, usikkerhedsmomenter af forskellig art gør sig gældende; men ved en træprøve, der må forudsættes at være yngre end Kristi fødselstid, vil man i 68 pct. af analyserne være på den sikre side, hvis man giver det beregnede tal en fejlmargen på ± 100 år. Man vil da vide, inden for hvilken 200-årig periode anlægget kronologisk falder.

Dermed er problemet dog ikke løst. Fælder man et friskt træ, vil en C^{14} -analyse af stammens kerne give et andet resultat end analysen af dens splint, for kernen er jo ældre end splinten. Nu drejer analysen sig ikke om friskt fældede træer, men om træer, der faldt for mange århundreder siden, og som fra da af har været dækkede af jord, der har fået stammerne til at gå i råd. Er trods alt rester af både splint og kerne bevaret, vil C^{14} -analysen af splinten nogensinde kunne fastslå, i hvilken 200-årig periode fældningen har fundet sted og dermed, hvornår stammen blev taget i brug. Analysen af kernen vil derimod give os væksttidspunktet for de ældste år-ringe og dermed en viden om træets formodentlige alder ved fældningen, hvis også år-ringe fra splinten er daterede. Imidlertid er bevarelse af både splint og kerne langt fra almindelig. Den kræver bl. a. særlige bevaringsforhold, idet den er afhængig af de dækkende jordlags og den naturlige undergrunds hele karakter. Har man alene rester af kernen at holde sig til, placerer analysen kun stammens tidligste vækstperiode inden for marginen på de to hundrede år, men siger intet om fældnings- og dermed om anvendelsestidspunktet. Om det kan der kun skønnes, måske støttet af viden om, hvortil stammen har været benyttet, om formålet med den har været en tyk eller en spinkel stamme, ligesom træets art har sin betydning, da de forskellige træsorters udvikling ikke går lige hurtigt eller langsomt for sig. Sådan vil omtrent vilkårene for en C^{14} -datering teoretisk set være.

Vi går nu over til det konkrete foreliggende tilfælde: Danevirkes træunderlag ude i Reideåmosen.

De fyldigste oplysninger om dette blev givet i 1861 af Kornerup og Hamann (se s. 110). For Hamann stod det klart, at underlaget forekom i tre variationer, »afhængige af Grundens Fashed«. Det var en ret nærliggende tanke, at funderingens vekslende styrke skyldtes undergrundens skiftende karakter. Langt det meste af voldfylden måtte være tilkørt på kærre, hvilket forudsatte en kraftigt udbygget kørebane overalt, hvor den bløde mosejord ellers vilde hindre enhver trafik, medens en mere enkel fundering var tilstrækkelig, hvor sandet nåede op til overfladen, og det kun gjaldt om at undgå en alt for træls kørsel. Enten den ene eller den anden foranstaltning viste sig nødvendig, måtte man allerførst over hele strækningen skabe en sammenhængende træbro — det, tyskerne kalder en

»Bohlenweg« — altså et bærekraftigt fundament for kærrekørselen. Da det var sket, kunde voldfylden bringes på plads. Dette var arbejdets næste stadium.

De betydningsfuldeste iagttagelser blev gjort ved anlægget af skanse 19. Omtrent under voldens midte og løbende i samme retning som den fandt man en række tilhuggede, kantstillede planker og på tværs af dem med nogenlunde lige store mellemrum andre tilsvarende planker, bladede sammen med de førstnævnte. På denne plankekonstruktion hvilede to lag utilhuggede stammer, det nederst liggende med samme retning som volden, det øverste på tværs af denne. Stammerne lå »tæt ved Siden af hverandre«, siger Kornerup i sin beretning, og man kan af hans tegning se, at 10 stammer tilsammen har dækket ca. 2,27 m af en tværplanke. De varierer ikke meget, hvad tykkelsen angår, så deres gennemsnitlige diameter har altså været ca. 23 cm. For øvrigt mente Kornerup, at stammerne var af »især Bøg og Birk«, medens Hamann som materiale angiver »navnlig Birk og El, dog ogsaa undertiden Eg«, og han tilføjer: »Bedst vedligeholdte var Birkebarken og Elletræet med Bark, af Egetræet fandtes intet [d. v. s. intet med bark] paa dette Sted, derimod var dets Ved endnu haardt og fast«. Det vil være let forståeligt, at en datering af dette tømmerunderlag vil have afgørende betydning for dateringen af det ældste Danevirkes tilblivelse.

Slår en sådan tanke ned i en, kan man ikke — i hvert fald ikke jeg — undlade at drøfte den med fagfæller og andre historisk interesserede. Jeg var selv af gode — og onde — grunde afskåret fra at foretage en undersøgelse i marken; men jeg huskede endnu det horisontale tømmerlag, som jeg i 1911 havde set ligge i grøftvæggen syd for Ellingsted. Det har jeg ved flere lejligheder omtalt, og jeg har tilføjet, at man såmænd ikke behøvede at foretage nogen gravning for at få materiale til en C¹⁴-analyse, man kunde pille det nødvendige træ ud af grøftvæggen lige så let, som man plukker en blomst.

Så hændte det en skønne dag i 1967, at jeg modtog to plastikposer med træprøver fra det sted, hvor jeg i 1911 havde set det horisontale tømmerlag tegne sig. Prøverne stammede forøvrigt fra to grøfter, dels »min«, dels »anden ca. 10 m fra den, og træet var omhyggeligt mærket med oplysninger om fundsted, fundniveau m. m. Sendingen kom fra en Danevirke-interesseret, som havde hørt mig

tale om dette lag, og prøverne blev nu af mig bragt ind på Nationalmuseets C¹⁴-dateringslaboratorium, hvor dets leder, civilingeniør *Henrik Tauber*, venligst tog sig af analysen, hvorefter de gik videre til det vedanatomiske laboratorium, hvis leder, *E. Tellerup*, foretog artsbestemmelsen af træet. Resultatet blev i korthed følgende:

A. (nr. K-1360) Funddybde under nuv. voldryg: 1,5 m. — Artsbestemmelse: Hassel (*Corylus Avellana*). — Datering: 1210 ±100 før 1950. — Omtr. fældningstidspunkt: 740 ±100 (altså 640—840) e. Kr.

B. (nr. K-1361) Funddybde under nuv. voldryg: 1,25 m. — Artsbestemmelse: Eg (*Quercus sp.*). — Datering: 1330 ±100 før 1950. — Omtr. vækstbegyndelse: 620 ±100 (altså 520—720) e. Kr.

Det må anses for en ubestridelig kendsgerning, at begge de træer, hvoraf prøverne var taget, er fældede og taget i brug *på samme tid*. Hvorfor angives da det omtrentlige fældningstidspunkt kun for A, medens man ved B holder sig til det omtrentligt begyndende væksttidspunkt?

Slet og ret, fordi der i A-prøven forelå dele af splinten, så kun de alleryderste årringe kunde tænkes at mangle, medens der af B-prøven ikke fandtes noget som helst andet tilbage end kerne. Omstændighederne medførte altså analyser, hvis resultater ikke umiddelbart kan jævnføres.

Vi veed imidlertid nogenlunde sikkert, hvor gammel en tilstrækkelig slank brostamme af eg med et tværsnit på ca. 23 cm (se s. 115) må antages at have været. Den kan næppe have været mere end ca. 100 år. B-stammen må derfor formodes at være fældet inden for perioden ca. 620—820, og sammenholdes dette med de ved analysen fundne tal for A-stammens fældningstidspunkt — 640—840 — vil man se, at begge stammer udmærket godt kan have været fældet *samtidigt*, hvad de nødvendigvis også *må* være. Så bliver spørgsmålet kun: *hvornår inden for perioden 640—820 har fældningen — og dermed anlægget af voldfundamentet fundet sted?*

For at kunne give svaret, må man tage Danevirkes egentlige *funktion* i betragtning.

Typologisk svarer Danevirke til enhver anden middelalderlig vejspærring, funktionelt har dets opgave været langt mere omfattende. Det har skullet spærre ikke alene en overordentlig væsentlig vejlinie, hovedfærdselsåren op gennem den jyske halvø, men i sin idé har det skullet aflåse hele halvøen for fjendtlig fremtrængen fra syd.

Noget lignende har været hensigten med Ollemersdiget, og dog kan dette og Danevirke ikke sidestilles. Ollemersdiget er ingen sammenhængende spærring, men en række koordinerede spærringer med mellemliggende åbne strækninger, hvor naturen selv — sø eller sump — var ene om at spærre. Måske er alle de kunstigt anlagte spærringer samtidige, måske er de kommet til tid efter anden, det kan man endnu ikke sige. Tre af de fem palisadepæle, som hidtil er blevet C¹⁴-daterede, har vist sig at stamme fra ca. 100-190 e. Kr., den 4. fra ca. 410 og den 5. fra ca. 600 — alt selvfølgelig \pm 100. Det kunde tyde på, at der nu og da har fundet enten nyanlæg eller slet og ret udbedringer af virket sted — endnu vil enhver fortolkning kun være gætteværk. Det er dog ikke et problem, som interesserer os her; det gør derimod den kendsgerning, at Ollemersdiget helt igennem må stamme fra et tidsrum, *hvori der endnu ikke eksisterede et samlet dansk rige*, kun en række områder for selvstændige tjod. Man kan i denne forbindelse tænke på jyder og angler.

I et sådant billede passer det ældste Danevirke slet ikke ind. Tidspunktet for et dansk riges fremvækst har for ikke længe siden været diskuteret her i årbøgerne af *Helmuth Schledermann*, og til hans resultat kan jeg helt slutte mig⁴⁵. Den »vallum«, kong Gudfred lod anlægge i 808, var intet fortifikatorisk skel mellem tjod og tjod, den var udtryk for løsningen af en *rigsopgave*, som ikke tidligere havde foreligget, og når dette er tilfældet, falder lyset klart over tømmerunderlaget ude i Reideåmosen. Så forstår vi, at vi i analyserne kan se bort fra alle dateringsmuligheder, som peger hen på tidspunkter, der ligger *forud* for rigssamlingen — de vil ikke kunne motivere et anlæg af Danevirkes karakter. Vi må holde os til det tidspunkt, da det for kong Gudfred var blevet en nødvendig opgave nær rigets grænse at skabe sig et defensivt holdepunkt for gennemførelsen af rigets aggressive magtpolitik kontra Frankerrigets lige så aggressive magtpolitik i naboområdet Sachslan*d*. *Derfor kan det ældste Danevirke ikke have været noget som helst andet end den af Gudfred*

anlagte »vallum« — en opfattelse, der nu objektivt er underbygget ved den foretagne C¹⁴-datering.

Den kunde være foretaget for længst — men sent er jo bedre end aldrig.

HENVISNINGER

1. Antislesvigholstenske Fragmenter, 5. hefte (1848).
2. Smsteds. s. 27.
3. Vor Oldtid (1897), s. 634.
4. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 2. XV (1900), s. 240.
5. Nord. Fortidsminder I (1890—1903), s. 207, 271.
6. Dannevirke og Kampene paa vor Sydgrænse (1917), s. 29, 197.
7. Norden och Västeuropa i gammal tid (1925).
8. Smsteds., s. 66.
9. Smsteds., s. 67ff.
10. Haithabu. Eine germ. Stadt d. Frühzeit (1937) og Die Wehranlagen d. Wikingerzeit zwischen Schlei und Treene (1937).
11. Haithabu (1937), s. 54.
12. Wehranlagen, s. 165.
13. Smsteds., s. 309.
14. Smsteds., s. 326.
15. Danmarks Oldtid III (1940), s. 332f.
16. Danmarks Sydgrænse. Vikingetid og ældre Middelalder (1948), s. 21, 88.
17. Hedeby. Vikingetidens internationale handelsby (1962), s. 17.
18. Danevirkestudier. En arkæologisk-historisk undersøgelse (1951), s. 216ff., 259ff.
19. Smsteds., s. 271.
20. Smsteds., s. 273.
21. Haithabu, 3. udg. (1956), s. 249f.
22. Denkmäler d. Vorzeit zwischen Nord- und Ostsee. Kulturströmungen und Völkerbewegungen im alten Norden (1957), s. 54.
23. Danmarks Oldtid, 2. udg. III (1960), s. 359.
24. Smsteds., s. 359.
25. Haithabu, 3. udg. (1956), s. 250.
26. Danevirkestudier (1951), s. 19, 32.
27. Danmarks Oldtid, 2. udg. III (1960), s. 359.
28. Der Krinkberg bei Schenefeld und die holsteinischen Silberfunde (1890), s. 13f.
29. Der karolingische Münzschatz vom Krinkberg (1936), s. 152.
30. Vorgeschichte d. Kreises Steinburg (1939), s. 184.
31. Smsteds., s. 186.
32. Geschichte Schleswig-Holsteins III (1955—57), s. 73.
33. Probleme d. Burgenforschung im frühgeschichtlichen Holstengau (Særtryk af Urkirchspiel im Holstengau (1965)), s. 48 f.
34. Se hhv. 32.
35. Se henv. 25.
36. Se henv. 25.
37. Se henv. 31.
38. Ausgrabungen in Alt-Hamburg (1957), s. 118ff.
39. Germania 33 (1955), s. 50f.; 36 (1958), s. 229f.
40. Danske Voldsteder. Hjørring Amt (1963), s. 250.
41. Se henv. 7, s. 69.
42. Se henv. 18.
43. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1966, s. 111.
44. Resultaterne endnu ikke publicerede.
45. Sønderj. Årbøger 1967, s. 6ff.